

Ekonomski institut, Zagreb: prvih sedamdeset godina

1939.-1952.

Dugovječni se teško prisjećaju početka. Počelo je, možda, još 1920. godine kad se iz zagrebačke Visoke tehničke škole izdvojila Visoka škola za trgovinu i promet. Počela je okupljati ekonomiste koji nisu samo naučavali, nego i istraživali, pa i objavljivali. Možda je počelo pet godina kasnije kad je škola preimenovana u Ekonomsko-komercijalnu i dobila napismeno da je fakultet. Možda tek 1935. kad je u Zagrebu pokrenut časopis *Ekonomist*. Pokretači se prisjećaju da mladom uredništvu nije manjkalo suradnika. Ekonomija se već onda istraživala i o njoj se pisalo.

Ostalo je zabilježeno da su se u prostoriji u Zvonimirovoj 8, koju je mladi fakultet dao još mlađem časopisu, okupljali uglavnom mlađi nastavnici i po koji apsolvent¹. Čitali su, pisali, raspravljali i brzo uvidjeli da će trebati još malo u školu, i to onakvu kakve u Zagrebu nije bilo. Stigli su tako do Zapadne Europe, a onaj najpoduzetniji i najbolje zapamćen, prof. Mirko Lamer, i do Amerike. Kad se vratio, iz torbe je izvadio nekoliko knjiga za koje su ostali jedva čuli, među njima i jednu o ustanovama koje istražuju ekonomiju. Tridesetih godina, u akademskom okruženju u kojem su se već mogle razlikovati generacije, predložen je tako i jedan znanstveni institut.

Ostalo je zabilježeno i da generacija (ona starija) koja je vladala Ekonomsko-komercijalnom visokom školom nije prihvatila prijedlog. U Zvonimirovoj je tako postalo tijesno, pa je Lamer pronašao mecenu i u zimu 1938. s troje mladih suradnika preselio u stan u Lopašićevoj 5. Donijeli su stol,

¹ Bilježio je Ivan Krešić i kasnije sažeo u vrijednoj knjižici «Kako smo nastali i uz mnoge oscilacije stasali» (Ekonomski institut, Zagreb, 1992). Tada je bio apsolvent, nedugo zatim i jedan od osnivača Instituta. Pod institutskim je krovom ostao do mirovine 1979. U biblioteci su to jedva primijetili; navraćao je redovno i dočekaao 60. godišnjicu. Nema ga od 1999.

dvije stolice i pisaću mašinu koju, kako se nazire iz bilježaka, nisu kupili. Mecena je ustupio stan, ali ne i drva za peć, pa se četvorka i nije sastajala redovno.

U proljeće se moglo raditi bez kaputa, ali je bilo jasno da se ekonomski istraživač mora baviti i vlastitom ekonomijom. Pisani su podnesci, hodočastilo se nadležnima i cilj je za današnje prilike brzo dosegnut, u svakom slučaju prije nego što se itko nadao. *Narodne novine* su 27. 3. 1939. godine objavile «Pravilnik o osnivanju Ekonomskog instituta Savske banovine». Četvorki iz Lopašičeve je određeno da «prikuplja i stručno obrađuje statističke podatke o privrednoj radinosti Banovine» (član 2.), a svim je privrednim poduzećima, radnjama i ustanovama naredeno da «pismeno i usmeno daju točne podatke i objašnjenja» (član 3.) s napomenom da se podaci nikako ne smiju odati poreskim vlastima (član 4.). Institut je osnovan pri Odjeljenju za trgovinu, obrt i industriju Kraljevske banske uprave, pa mu je osigurana «redovita dotacija» iz proračuna Banovine s očekivanjem da će štogod doprinijeti i «zainteresirana nadležstva, samoupravna tijela, javno-pravne korporacije, zavodi i ustanove» (član 7.). Ostalo je zapamćeno i da je dotirano 100.000 dinara².

Od tada brojimo godine i slavimo obljetnice, a oni kojima je do kronologija i uspoređivanja mogu uočiti da se ne mijenja konstelacija u kojoj se novorođeni institut našao 1939. Država osniva ustanovu, u njoj okuplja stručnjake, obavezuje ih da istražuju, plaća i očekuje nalaze. Odgovor na pitanje zašto bi se za takvo što trošio novac poreznih obveznika činio se jasnim prof. Lameru dok je pisao podneske, a i svima koji su slijedili. Na državi je da upravlja gospodarstvom (to se znalo i davno prije 1939.) i u tome joj itekako treba pomoći. Analize će pomoći da razumije, a procjene posljedica ove ili one mjere uputiti je da povuče najbolji potez. Stručnjaci se znaju zagledati i u prošlost te upozoriti da nešto nije pošlo kako je bilo zamišljeno, a sve to mogu učiniti i za neko poduzeće ili sektor ili za neku regiju što državi, koja sve to vidi i prihvaća, može samo pomoći. Ekonomija je, konačno, i znanost, a takvo što treba poduprijeti ne misleći samo na primjenu.

² *Vremena su uopće bila povoljna: tih godina su u Banovini osnovana još dva instituta.*

a suradnja Zavoda i onih koji su ga osnovali nije zabilježena. Po prvi put se moglo posumnjati da državi koja upravlja gospodarstvom možda i ne treba ustanova koja se tim gospodarstvom bavi.

Sumnja, nakon oslobođenja 1945. godine, nije otklonjena. Administracija Narodne Republike Hrvatske je bujala, ali nije obuhvatila Zavod u Marićevom prolazu. Nije ga ni zatvorila, ali je ostao bez zadaća, pa je u nekoliko mjeseci dio suradnika naprosto otišao. Preostale je pod okrilje uzelo Predsjedništvo NRH i preselilo u Ćirilometodsku ulicu na Gornjem gradu, a nedugo zatim na Ilirski trg. Navikli na selidbe, odmah su se prihvatili posla. Od rujna 1945. do lipnja 1946. napisano je dvadesetak radova o obnovi gospodarstva.

Već 1946. selili su još jednom, sada kao službenici tek osnovane Republičke planske komisije i smjestili se na Trgu žrtava fašizma 3. Biblioteka je išla za njima. Ostalo je zabilježeno da je ljeta 1947. u dvorište stigao kamion i istovario knjige kao ugljen. Vratio se za dan-dva, ukrcao ono što Komisiji nije trebalo i otišao u pravcu Tvornice papira. Što Komisiji treba, a što ne, u međuvremenu je po zadatku odlučila službenica u čije se ideološko opredjeljenje, čini se, nije sumnjalo. Preostali istraživači već zamrlog Instituta – Zavoda mogli su sve promatrati s prozora i pitati se zašto nova država, koja tako samouvjereno zadire u gospodarstvo više nego itko prije, manje nego itko prije treba one koji bi joj u tome mogli biti od pomoći. Mogli su se pitati i zašto nova vlast uvijek s vodom izbacuje i dijete. Od osnutka Instituta do tada su to vidjeli već dva puta. Za žaljenje, međutim, nije bilo puno vremena. Izrađivao se prvi petogodišnji plan i nije se ni spavalo kako treba. Kroničar Krešić zabilježio je tek da je to trebalo doživjeti da bi se razumjelo.

Sumnjajući, možda, u svrhu ustanove koja istražuje ekonomiju, preostali suradnici mogli su se istovremeno uvjeriti u snagu ideologije. Svjedočili su zanosnom vremenu u kojem je i svijet i ljude trebalo promijeniti na bolje, i to odmah, u kojem se, štoviše, vjerovalo da je ta namjera znanstveno utemeljena. Budućnost prema kojoj se sve ravnalo bila je dovoljno daleka da knjige iz prošlih vremena završe u starom papiru.

Nije, međutim, potrajalo. Već se krajem 1940-ih počelo razgovarati o ustanovi koja bi stalozeno istraživala ekonomiju u samom Predsjedništvu i povijest se, srećom, počela ponavljati. Godine 1947. Ekonomsko-komercijalna visoka škola je prerasla u Ekonomski fakultet, a među prvim se diplomcima našlo dovoljno zainteresiranih za ekonomska istraživanja. Političke volje je bilo dovoljno i Institut je oživljen 22. siječnja 1952. godine⁴. Šest se istraživača pionira uselilo u one iste prostorije u Draškovićevoj 35 u kojima se zastalo 1941. i s ono malo preostalih knjiga prionulo na posao⁵. Četvrti osnivač u trećoj državi odredio im je Uredbom 859/52 pet osnovnih zadaća:

- prikupljati, sređivati i obrađivati dokumentaciju o razvitku privrede na području NRH;
- proučavati razvitak i razmještaj proizvodnih snaga na području NRH;
- proučavati pojedina aktualna privredna pitanja i davati mišljenja i prijedloge u cilju njihovog rješavanja;
- objavljivati rezultate rada;
- pratiti odgovarajuću naučno-istraživačku djelatnost i surađivati sa sličnim ustanovama u zemlji i inostranstvu.

Godine možemo brojati i od tada. Institut je selio još dva puta i promijenio još jednu državu, ali danas jedva čitljivu Uredbu, koja se o obljetnicama vadi iz arhive, nikad nije iznevjerio. Ostao je vjeran i Pravilniku iz 1939.; već sedamdeset godina se prikuplja, sređuje i obrađuje, proučava se, poučava, surađuje, prati i puno, puno objavljuje.

1952.-1991.

Za razliku od Pravilnika iz 1939., Uredba iz 1952. nikom nije naložila da Institutu daje podatke. Nije ni zabranila da ih ovaj prosljeđuje poreznim vlastima. S druge strane, Institut je već 1954. proglašen «ustanovom sa samostalnim financiranjem». Nije, čini se, išlo pa je 1956. Izvršno vijeće

⁴ *Vremena su i ovog puta bila povoljna: tih su godina osnovani ekonomski instituti u Beogradu, Ljubljani i Sarajevu.*

⁵ *Već sljedeće su godine preselili u Miramarsku 22.*

Udbom, nego oni konceptualni) nastajali su onda kad bi se javila sumnja u jedinu priznatu (mnogima u okruženju Instituta i jedinu poznatu) paradigmu, a istraživač se osjetio usamljenim pred njenim monolitnim temeljem.

U idejno-teorijski obojenim vremenima se, kažu, puno kritički misli. Produkti takvog mišljenja, međutim, rijetko stižu do kritiziranih, pa izlazi da su vještina iznošenja kritike i održavanja dijaloga sa svima kojima kritika nije po volji gotovo važniji od kritike same. Početkom 1960. su istraživači Instituta prvi put pokazali da mogu i to. Godine 1962. je izrađena studija «O nekim problemima privrednog sistema», poznatija kao «Bijela knjiga», u kojoj je samoupravljanje suprotstavljeno državnom socijalizmu. Pun idejno-teorijski pogodak jer se kritiziralo one koji su se također pozivali na samoupravljanje, pa se kritici nisu mogli oduprijeti ničim idejnim. Tako je samoupravljanje postalo podobnim uporištem za kritiziranje svakog centralizma, zaštitni znak koji je štitio i istraživače.

I inače je sve bilo lakše. Godinu dana ranije, 21.2.1961., Izvršno je vijeće Sabora naputilo Institut «da u okviru svojih financijskih sredstava i mogućnosti... propiše sistematizaciju - budući da je samostalna ustanova koja se može financirati iz svojih vlastitih prihoda». Institut je na to smislio prikladniju sistematizaciju, obuhvatio i neka uža područja i slobodnije se prihvatio posla. Približavala se i znamenita privredna reforma iz 1965. koju je Institut dijelom koncipirao i u svakom slučaju podržao. Godine 1967., kad je već bilo jasno da se ništa neće reformirati, izrađeni su «Aktualni problemi privrednih kretanja i ekonomske politike Jugoslavije» – prva u nizu od 23 «Crvene knjige» u kojima se sve slobodnije raspravljalo o slobodnoj ekonomiji. Izlazile su jednom godišnje, posljednja 1990. Godinu dana kasnije, studenti, kasnije nazvani šezdesetmašima, bune se u Berkeleyu, Parizu, Berlinu, ali i u Beogradu, Ljubljani, Zagrebu. Za razliku od kolega u svijetu, ne zahtijevaju prevrat, već ispunjenje odavno danih političkih obećanja. Ne baš istim riječima i ne na isti način, Ekonomski institut, Zagreb zalaže se za isto: proklamirano i formalno uvedeno samoupravljanje ne treba ničim zamjenjivati. Treba ga provoditi.

istraživanja. Oni koji bi došli do rezultata koji nisu bili svakom po volji pamte ga i kao zaštitnika.

Institutski suradnici koji se danas broje u starije često spomenu osamdesete, ne samo zato što su onda možda bili u najboljim godinama. U posljednjim i možda najboljim godinama bio je cijeli sustav, pokazujući još jednom u povijesti da društva daju najviše kad počnu opadati. Sve što obično zovemo državom još je funkcioniralo, ali ne represivno, izražavalo se slobodnije no ikad, a izrečeno je moglo glasno odjekivati. Slobodan od ideologije, Institut je bio sve slobodniji za istraživanja. Pogled je bačen na neka nova područja, sve više se studiralo po svijetu i surađivalo s ostalim fakultetima i institutima, a razlike u mišljenjima su pobuđivale rasprave, ne i raskole.

Već 1981. izrađena je studija «Prilog analizi tekućih privrednih kretanja i ekonomske politike u SR Hrvatskoj», prva od «Plavih knjiga» kojima se Institut potvrdio kao kuća u kojoj se hrvatsko gospodarstvo analizira i poznaje bolje no igdje drugdje. Tih se godina pojavio i «Dugoročni program ekonomske stabilizacije». U «Plavim knjigama» se može naći odgovor zašto ništa nije stabilizirano i zašto je završilo kao i reforma iz 1965.

Sistematizacija Instituta je već onda dobro odražavala i interese istraživača i potrebe za istraživanjima. Godine 1982., na svoj trideseti, za mnoge ipak 43. rođendan, Institut je imao 8 centara:

- Centar za istraživanja privrednog sistema, ekonomske politike i tekućih privrednih kretanja;
- Centar za istraživanje društveno-ekonomskog razvoja;
- Centar za istraživanje prostorne ekonomije;
- Centar za istraživanje međunarodne ekonomike;
- Centar za istraživanje ekonomike, organizacije i samoupravnog odlučivanja u udruženom radu;
- Centar za istraživanje kadrova;
- Centar aktivnosti za investicijske projekte;
- Centar za ekonomsku informatiku i statistiku.

itko spominje. Piše i dalje, objavljuje. Tko pomisli da više nije mlad, može navratiti.

Godine 1991. deset je puta premješteni Institut dočekaio četvrtu državu i petog osnivača. Konačno omeđeno, hrvatsko je gospodarstvo dobilo etiketu tranzicijskog, a znanstvene su osnove upravljanja nečim takvim bile dijelom razrađene. Za Institutom je ostao samoupravni socijalizam koji još uvijek čeka punu valorizaciju. Pred njim je bilo vrijeme na koje je analitički i metodološki, pa i konceptualno, bio spreman. Sumnja u svrhu ustanove koja istražuje ekonomiju bila je već odavno raščlanjena: potreba za istraživanjem radi savjetovanja i predlaganja državi i ostalima bila je i ostala očita, dok sumnjati treba u interes i volju onoga tko bi savjete i prijedloge trebao barem saslušati. U prigodnoj se knjižici izdanoj na 50. rođendan 1989. našlo i nešto što se sedamdesetih, a pogotovo šezdesetih godina, nigdje nije moglo pročitati: «...upozoravali smo na potrebu uspostavljanja takvih odnosa između znanosti i politike koji će osigurati autonomiju i integritet znanosti i omogućiti slobodno znanstveno iznošenje ocjena i stavova i interpretiranje pojava bez obzira na utjecaje i interese tekuće ekonomske politike.»

1991.-2009.

Knjige u bojama, koje su godinama legitimirale Ekonomski institut, Zagreb, izgubile su u takozvanoj tranziciji svaki značaj. Drugačiji agregati, drugačija statistika i drugačije računovodstvo učinili su ih i jedva razumljivima. Paradoksalno, na prvi su pogled značaj izgubile i «Znanstvene osnove dugoročnog razvoja SR Hrvatske», projekt koji je nadživio naručitelja i bio itekako upotrebljiv. Poticao je, međutim, iz takozvane bivše države i istraživači su se tek mogli zapitati zašto se još jednom, u dobroj namjeri ili ne, s vodom izbacuje i dijete. Tih je godina sadašnjost mnoge oduševljavala, a prošlost opterećivala. Unatrag se gledalo nerado ili potajno.

Institut je svojom prošlošću ovladao brzo. I na formalnim sjednicama i neformalno, na kavama koje su ispijali i budući ministri i oni koji su se tome

Težina se posla može mjeriti i njegovom zanimljivošću, a novi su poslovi svakako bili zanimljiviji od starih. Okruženje je bilo novo, znanstveniku i fascinantno, a naizgled jednostavan program razvoja neke općine ili poduzeća znao je kriti konceptualne probleme. Konzultantski su se poslovi činili i potrebnijima, društveno relevantnijima nego ikad. Međutim, od 1991. na ovamo Institut oprezno koristi svoje konzultantske kompetitivne prednosti. Lako smo se složili da najbolji konzultantski poslovi nisu nužno oni najbolje plaćeni, nego oni u kojima se, uz rutinske, pojavljuju i problemi koji se inače očekuju na znanstvenim projektima. Takvi poslovi daju više. Naručitelju isporučimo sve što treba, a ostaje dragocjeno iskustvo, pokoja spoznaja, metodološka unapređenja koja možemo primijeniti u sljedećem poslu, otvaraju se pitanja o kojima pišemo članke, a o svemu, bez bojazni da ćemo ostati bez posla, možemo učiti druge. Od 1991. na ovamo Institut tako sve čvršće stoji s jednom nogom u znanosti, a s drugom u konzultantskim poslovima, stalno potvrđujući koliko bi jedno bez drugog bilo siromašno. Tranzicija se, to je od početka bilo jasno, ne uči iz knjiga. Njih tek treba napisati.

Iz okruženja su zaprijetile i manje ugodne promjene. Pokušaji preuzimanja, na primjer, i to oni koji bi se prema već uvriježenom rječniku mogli nazvati neprijateljskim. U tranziciji na naš način, Institut se pokazao atraktivnim i onima kojima nije do znanosti i koji su, čini se, htjeli na ravnateljsku stolicu tek da pokažu da mogu i tamo sjesti. Prvi ravnatelj je, srećom, ipak bio iz Instituta. Zvonimir Baletić, akademik i najveći erudit pod institutskim krovom, zamijenio je posljednjeg direktora. Znanstvenim je autoritetom i političkim ugledom stečenim sedamdesetih štitio Institut u devedesetima. Odradio je dva mandata - od 1993. do 1999. - i nastavio istraživati, objavljivati. U mirovinu ga je potjerao Zakon o znanstvenoj djelatnosti, ali to smo, kao i kod tolikih drugih, jedva primijetili. Krši ga dnevno: u biblioteci, na skupovima, objavljujući u časopisima. Otići u mirovinu je u Institutu uvijek značilo ostati. Kao i kuća u kojoj žive i rade⁷, istraživači mijenjaju osnivače i financijere i ne miču se s mjesta.

⁷ Ovo «rade», pa i ono «žive», najbolje se vidi večerima i u noć. Na Kennedyjevom trgu, Institut zadnji gasi svjetla.

U jednom se «Izvještaju o radu» s početka devedesetih može naći usporedba po kojoj je ekonomska politika Institutu što i Medicinskom fakultetu klinika. Što se tiče jezika, svakako. U kriznim vremenima slušamo o gospodarstvu - teškom bolesniku koji je u komi i treba mu dijagnoza, a onda i injekcija (financijska, naravno)⁸. Međutim, tu prestaju usporedbe s doktorima i onima koji doktora trebaju. Znanstvenici i konzultanti imaju naručitelje koji različito mare za naručenu terapiju. Uprava će poduzeća koje je naručilo program izlaska iz poteškoća poslušati ili barem pokušati poslušati dane savjete. Isto će učiniti načelnik općine, a oboje će itekako zamjeriti ako program nije uvjerljiv i nema jasnih naputaka što je kome činiti. Osvrne li se na devedesete, pa i na osamdesete i sedamdesete, Institut može nabrojiti podulji niz naručitelja koji su uvažili ono što je pisalo u programima i studijama i tek ponekog koji nije. Krene li se hijerarhijom naviše, naručitelji koji iz samo njima znanih razloga ne mare za naručeno postaju sve brojniji. Osvrne li se unatrag i uvis, Institut može nabrajati strukovne udruge, komore, sektorska udruženja, ministarstva i Vladine urede za čiji račun smo štošta analizirali, koncipirali i preporučili i našli se pred zidom. Uvaženo je uistinu malo, toliko malo da s vremena na vrijeme iskrnsne i 70 godina staro pitanje o svrsi ustanove koja istražuje ekonomiju.

Odgovor na staro pitanje s godinama postaje sve je složeniji. Devedesetih bi godina država, naš osnivač i naručitelj, ujedno i nositelji ekonomske politike, svako toliko navratila u Institut i zvala ponekog istraživača u državnu upravu. Neki su odbili, neki su se krzmali pa otišli, neki su se rado odazvali, a neki su i radili na tome da ih se pozove. Putem kojim je još davno prvi krenuo Jakov Sirotković do danas je krenulo petnaestak istraživača. Našli su se u stolicama pomoćnika ministara, državnih tajnika, ministara, potpredsjednika Vlade, guvernera Narodne banke. Obavili su dosta posla: antiinflacijski program, to možemo zadovoljno reći, osmislila su trojica mladih iz Instituta, predložena je mnoga mjera i postupak, očuvao se tečaj kune, borilo se i nerijetko izborilo za neki zakon, program ili proračunsku stavku. Neki su se nakon svega vratili, neki nisu, a neki možda još hoće. U

⁸ *U poljetnim vremenima rječnik postaje udarničko-ratnički: rade se strategije, određuju se pravci djelovanja kako bi lokomotive razvoja mogle naprijed, a za sve je potrebna logistika.*

svakom slučaju, pokazali su da političari trebaju Institut, ali i da ga rabe na svoj način i u svrhu različitu od one zapisane u osnivačkom aktu.

U potrazi za usporedbama, ovdje treba pogledati još dalje uvis i pozavidjeti astronomima. Predano se bave zvijezdama, a nikad ne moraju ni pomisliti što bi tu trebalo mijenjati i što bi se moglo predložiti. Tih su pitanja pošteđeni i, recimo, paleontolozi, čak i meteorolozi. Istraživači ekonomisti, kao i njihovi potencijalni suradnici sociolozi, politolozi, ekolozi, pa i antropolozi i psiholozi, bave se, međutim, ljudima i onim što čine jedni drugima i stvarima oko sebe. Uoče li da se nešto događa drugačije nego što je trebalo ili da stvari po ovom ili onom vrijednosnom sudu idu loše, teško se opiru potrebi da se umiješaju, odrede prema svemu oko sebe i upuste u promjene. Neki tek suzdržano predlože nešto na kraju članka, neki nastupaju gdje stignu i predlažu javno, neki se prometnu u glasne kritičare, aktiviste, neki i u zviždače, ali neutralan ne ostaje gotovo nitko. Ekonomistima je pritom možda najteže. Na prvoj godini fakulteta doznajemo da gospodarstvom treba upravljati, na ostalima i kako to treba činiti, a stignemo li do Ekonomskog instituta, Zagreb, već kao asistenti naliječemo na prvi projekt u kojem nekoga treba savjetovati, predložiti neku mjeru, drugačije ponašanje. Što više znamo o gospodarstvu, izazov upravljanja je jači, a pitanja teža, čak i onima koji skrenu u neoliberalne.

Breme upravljivosti predmetom kojim se bavi Institut nosi, evo, već sedamdesetu godinu. Nakon tolikih studija čije prijedloge nitko nije uvažio i strategija koje se ne provode, imamo razloga i za pesimizam. S druge strane, u gospodarstvu koje raščlanjujemo i sve bolje poznajemo neprestano otkrivamo i dovoljno potencijala za održivi rast i razvoj, potencijala koji ohrabruje više no što oni koji upravljaju znaju obeshrabriti. Rabili nas ovako ili onako, istraživat ćemo i predlagati i dalje ne sumnjajući u svrhu ustanove koja se bavi ekonomijom. Ona je u samom predmetu za koji smo se opredijelili.

S druge strane, Institut je već predugo u spomenutom komplotu s ekonomskom politikom da bi za sve optužio one koji donose odluke o gospodarstvu. Pišući zadnje stranice studija i programa, uvijek se treba

Odgovorili smo ne samo uravnoteženjem znanstvenih istraživanja i konzultantskih usluga, nego i istraživanjem novih područja te usvajanjem novih analitičkih i razvojnih metoda. Od početka devedesetih na ovamo, istraživanja smo proširili na institucionalnu, urbanu i insularnu ekonomiku, ekonomiku okoliša i ekonomiku ljudskih resursa, bavimo se održivim rastom i razvojem, ovladali smo suvremenim metodama ekonometrijske analize, bavimo se ekonomskim predviđanjima, istraživanje javnih financija proširili smo na lokalne financije, a mikroekonomska istraživanja na inovacijski management, tehnološki razvoj i društvenu odgovornost poduzeća. Uz onaj ekonomski, počeli smo se baviti i socijalnim kapitalom, a regionalnu smo ekonomiku protegnuli na regionalne razvojne politike i metode upravljanja lokalnim razvojem. Osnovni je predmet i dalje ekonomija (uz raznobojnu, sve više se bavimo i onom sivom), ali pristup više nije disciplinaran: bavimo se siromaštvom, nejednakošću, socijalnom isključenošću i socijalnom politikom, zagreblji smo i u bihevioralnu i ekološku ekonomiku. Rezultati, nalazi, saznanja, pa i uvjerenja (sve ono «idejno-teorijsko») pretaču se u vlastita izdanja i u mnogobrojna predavanja. Predajemo na raznim fakultetima, redovno na postdiplomskim studijima, svake druge godine organiziramo i međunarodnu konferenciju. Institut se od početka devedesetih restrukturira, osuvremenjuje i sve više ističe kao jedinstveno mjesto na kojem ima i znanja i vještine, ali i opreza i suzdržanosti da se predloži samo ono i onoliko koliko treba za neki mali, ali dobro usmjeren pomak. Kinezi kažu da putovanje od 10.000 milja počinje prvim korakom. Naučili smo kako nikome ne treba savjetovati da učini odjednom dva ili dvadeset.

Restrukturiranje Instituta, koje je u novom tisućljeću uzelo maha, zahtijeva odgovarajuće i svakako kontinuirano upravljanje. U tranziciji na naš način, to je načas bilo ugroženo. Sloboda određivanja sistematizacije osvojena još 1961., koja je podrazumijevala i slobodno biranje direktora, kasnije ravnatelja, omeđena je nakratko početkom 1999. kad je Institut tek obaviješten da ima novog ravnatelja. Nije im uspjelo, a kad je i to bilo za nama, lako smo ustanovili da je vrijeme karizmatičkih ravnatelja prošlo i da ustanova koja istražuje ekonomiju u novom tisućljeću treba menadžere, koordinateure koji će i istraživanja i konzultantske poslove voditi kolegijalno, u suradnji

sa svima, i znati preuzeti odgovornost za sve. Počeo je Ivan Teodorović, istraživač iz Instituta kojeg smo slobodno izabrali. Ravnateljem je bio od 2000. do 2005. kad ga je zamijenila Sandra Švaljek, prva ravnateljica koja, evo, već šestu godinu vodi i predstavlja Institut. Na kraju prvog mandata nije bilo nedoumica: unisono smo joj dodijelili još jedan.

2010...

S deset preseljenja, pet osnivača, četiri države i jednom kliničkom smrću za sobom, čini se da se Ekonomski institut, Zagreb konačno skrasio. U kadrovskoj se evidenciji može zbrojiti da je na svim onim adresama do sada radila 251 osoba. Doda li se današnja 64 djelatnika⁹, izlazi da je od 1939. na ovamo pod institutskim krovovima radilo 316 istraživača i djelatnika uprave. Njihov omjer se već desetljećima uglavnom ne mijenja. Na 70. rođendan Institut broji 39 asistenata i znanstvenika, a u obaveznom «Pravilniku o unutarnjem ustroju» možemo naći da rade u 12 odjela. Radi se na projektima koji redovno okupljaju istraživače iz dva i više odjela, a ima i vanjskih suradnika, pa službena sistematizacija i ne govori mnogo. Slika o tome što se radi i kako bolje je izoštrena na CROSBİ-ju, važnom portalu na kojem hrvatski znanstvenici upisuju što su objavili i gdje. Od 2007. godine na ovamo, 39 znanstvenika i asistenata Ekonomskog instituta, Zagreb objavilo je devet knjiga, preko stotinu članaka, preko pedeset poglavlja u knjigama i preko trideset radova sa znanstvenih skupova¹⁰. Deset naših radova objavili su časopisi iz cijenjene baze Current Contents (CC), što će reći da je 10 puta dosegnuta najviša svjetska razina znanstvenog rada. S omjerom od 0,25, ne može se pohvaliti ni jedna druga ustanova koja u nas istražuje ekonomiju. Motiva za bavljenje ekonomijom, onog izvornog kojeg ne može otupiti ni besparica ni mrki pogledi naručitelja, očito imamo dovoljno.

⁹ Najviše je djelatnika Institut imao 1968. godine – 75.

¹⁰ Poslovi oko ukupne bibliografije privode se kraju. Za sada znamo da smo do 2004. godine, nakon «Obrisa industrijske strukture banovine Hrvatske», objavili još 49.254 bibliografskih jedinica.

Uvažena baza CC pokazuje i da Institut ima pravo što se ne boji mladih koji bi mogli biti bolji od starih. Pokazuje to sve brižnijim odabirom i sve višom letvicom koju kandidati za asistente moraju preskočiti. U ovom tisućljeću smo s blagoslovom ministarstva primili 17 novaka s diplomom Ekonomskog fakulteta. Morali su proći ne baš lake testove i odmah proslijediti na nimalo lako daljnje školovanje. Izabrati najbolje i osigurati im najbolje moguće obrazovanje može samo mentor kojem je konačni cilj vidjeti da su ga učenici nadmašili. Institut se ne boji ni toga. S prosječnom starošću od jedva 39 godina, sedamdesetogodišnjak lakim korakom kreće dalje.

Nenad Starc
Ekonomski institut, Zagreb